

ЗРЕЊЕ У СЕНЦИ ПРОЛАЗНОСТИ

Жарко Миленковић, *Крхотине леџа*, Народна библиотека „Стефан Прво-венчани“, Краљево 2019

Жарко Миленковић (1988), песник, уредник, књижевни критичар, есејиста и организатор књижевних програма и књижевних издања у Културном центру „Грачаница“ у Грачаници, као и Видовданских свечаности, већ је привукао пажњу критичке јавности својом најновијом, другом по реду збирком поезије *Крхотине леџа*. Нашој публици иначе је познат читав низ значајних песника и песникиња са Косова и Метохије старије и средње генерације (Даринка Јеврић, Милица Јефтимијевић Лилић, Драгомир Костић, Радослав Стојановић) и прозних писаца (Петар Сарић пре свега), а Миленковић припада генерацији млађих и најмлађих песничких гласова која почиње да тражи своје место на тој генерацијској мапи аутора и ауторки рођених негде после 1985. године.

Мало је или готово никако познато да је Жарко Миленковић први и за сада једини српски аутор са Косова и Метохије који је својим песмама скренуо пажњу на регионалној сцени и то ван српског културног простора, ни мање ни више него у часопису *Сарајевске свеске* 2015. године. Ту је објављен један његов циклус назван „Мушко писмо“, посвећен нимало случајно Радмили Лазић, као иронични и својеврсни бунтовнички одговор, реакција на њену чувену песму „Женско писмо“. Тиме је он изазвао буру негодовања у делу књижевне јавности у Хрватској и Босни и Херцеговини, а чланица Хрватског друштва писаца Антонела Марушић чак је оптужила и њега и уредништво *Свезака* за сексизам, мизогинију и шовинизам. У том смислу је написано да је „у недавно објављеном броју часописа *Сарајевске свеске* освануо циклус поезије ’Мушко писмо’ аутора Жарка Миленковића. Миленковић је у својој поезији мачизмом, шовинизмом и мизогенијом покушао дочарати проблеме модерног мушкарца, којега женска еманципација доводи до лудила и одузима му све благодати које је до сада уживао у патријархалном друштву. Овим се поводом у студеном Антонела Марушић осврнула на непостојање уређивачке политике и критичког односа према књижевним прилозима у споменутом часопису“.

Занимљиво је да се у својој анализи тог циклуса дотична ауторка осврнула и на песму у којој Миленковић алудира на стихове из песме Милоша Црњанског „Тужно је бити мушко”, означивши га као апологета балканског мачизма и профашистички оријентисаног писца, што он у својим делима свакако није, поготово у збирци *Лирика Ийаке* и у *Причама о мушком*. Чак се у њима може говорити управо о слабом или алтернативном маскулинитету који одбија да прихвати своје патријархалне, традицијом условљене мушке улоге. Али од распада Југославије у западним славистичким академским и књижевним круговима чије стереотипе ова књижевница безрезервно прихвата, Милош Црњански углавном важи као поборник радикалног српског национализма и свега што он собом носи. Наравно да је Миленковићев циклус далеко од таквог доживљаја света, реч је о извесној травестији родних улога.

У том тренутку, аутор је имао једну објављену збирку поезије *Кенотаф* (2011) у издању „Лестви”, до које се тешко могло доћи уколико је аутор није сам проследио, те је стога њена видљивост била минимална. Рецензент, професор и песник Драгомир Костић, одмах је скренуо пажњу на таленат тада још веома младог песника. Миленковићева поезија одликује се елиптичношћу и језгровитошћу израза, (ауто)иронијом, прожимањем поезије и антипоезије, односно прозе, комбиновањем колоквијалног и метафоричког речника итд.

Због тога су *Крхотине леиџа* прва заиста репрезентативна збирка Жарка Миленковића која се поетички ситуира како у оквиру условно назначене песничке генерације, тако и у оквиру одређених традицијских токова српске поезије прошлог и овог века. Ту пре свега мислимо на понешто издвојену песникову поетичку позицију у оквиру млађе и најмлађе сцене, која је углавном под утицајем англоамеричке језичке поезије, неоавангардног експеримента седамдесетих или обнове надреализма. Жарко Миленковић се пак враћа модернистичкој и високомодернистичкој поезији друге половине двадесетог века, посебно Васку Попи, али преко њега и авангардној елиптичкој традицији Момчила Настасијевића, као и Новице Тадића, односно Ивана В. Лалића. Тадићева и Лалићева поезија несумњиво су инспирисале први и други циклус ове збирке, дакле „Присуство” и „Лето”. Трећи циклус, састављен од седам прозаида под називом „Црне мисли”, на формално другачији начин обрађује мотиве из стиховних циклуса.

Први циклус, „Присуство”, састављен од 15 песама, већ насловом алудира на прву збирку Новице Тадића, *Присусиџа*, односно другу, *Смрђи у сџолицџи*, по амбијенту, атмосфери и коришћеним мотивима. Већ у првој песми, „Црнило”, лирски субјект конструише један фантастичан ентеријер, где се *Нејознаџи неко* појављује у ћошковима, угловима, столицама, деловима намештаја. Тај „мрачни створ” подсећа на неку демонолошку фигуру, сличну Тадићевом кезилу, на двојника субјекта из

тамне перспективе и негативног тотала. Песма је написана конзициним, прецизним стилем, а слике се значењски групишу око експресивне црне боје, односно црнила. У последња два стиха гашење сунца и светлости (са великим С) подразумева и одумирање говора, речи, смисла, Бога, живота, што већ на почетку даје специфичан увод у други, средишњи циклус, „Лето”.

У песмама „Човек: звер” и „Познати странци” лирски субјект пева о човековој етичкој одговорности према себи и другима („Нашим рукама Зло чинимо”), будући да констатује властиту располућеност и напоре до постојање и човека и звери у субјекту. Песма „Другови” у доброј мери оживљава песме из Тадићеве последње објављене збирке *Ђаволов џеџрић*: ту су и сличне слике подвијених репова, тешког смрада и таме која се шири из њега и његовог брата док шетају пустим улицама Гроба-града. „Корааци” сугеришу најезду лудила и читавог спектра негативних осећања која аудитивним путем указују на присуство непознатог, неодређеног зла: претњу, страх, самоћу, издвојеност, анксиозност. У томе учествују сва чула (вид, мирис, укус, додир) и у таквом естетском режиму то неодређено се максимално конкретизује, да би се у песми „Пролазник” појавио главом и брадом Сатана који је кренуо у лов и који је осликан према претходном моделу. Он има способност бесконачне протејске метаморфозе, има разна лица и разне ситуације, нпр. као Продавац парфема који мирише на сумпор. У „Моделу за живу природу” читав се ентеријер онирички трансформише, па се „мастило претвара у отров, а песма у смрт”, сугеришући трагедију песника који, издвојен од руље и њоме жигосан, пева „поганим језиком”, још једном метафором Новице Тадића („Сан”). Страва обезличења у песми „Човек без лица” сугерише ужас преображаја зла у нематерију, небиће, неодређеност те фигуре којој коначно треба да буде испоручен Њему, увек када нас смрт изненади.

У песми „Круг”, која је нимало случајно посвећена Момчилу Настасијевићу, занимљив је графички облик саме песме, саткан од бројних синтаксичких паралелизама, чиме се постиже ефекат мелодијске магије, што упућује и на поетику круга Алека Вукадиновића. Круг као вечито понављање и митско обнављање сугерише да се и ти кругови ипак временом мењају, јер он постоји и унутар субјекта и ван њега („из Круга у Круг / увек у нови упадаш Круг”). У завршној, песимистички интонираној песми овог првог циклуса ироничног наслова „Спасење” јавља се мисао о самоубиству као нехришћанском начину окончања живота, што је последица суочавања с последицама и свешћу о злу. У другом циклусу и ова идеја ће се променити, упркос сталној предапокалиптичкој слутњи света.

Други средишњи циклус, „Лето”, несумњиво је у знаку Лалићеве поетике, али и читавог тематско-значењског комплекса у светској и особито српској књижевности тзв. соларног мита: ту су Дучић, Растко Петровић,

Јован Христић, Иван В. Лалић и Милосав Тешић. Значењски се он артикулише око фигуре растанка од живота на његовом врхунцу (Валери, Христић), када време пуноће и савршенства бића бива осенчено слутњом пропасти и распадања. На то асоцира и прва кратка песма „Летње јутро”. Даље, у сазревању, зрењу, крије се већ клица пропасти, медитација изражена једноставним језиком и ефектном поентом („Почетак јула”). „Самоћа у јулу” је посебно занимљива јер обрађује мотив инверзног значења годишњих доба од оних која су уобичајена. Као да је појединство, субјект, још јаче притиснуто бићем и његовом тежином лети него у јесен, а она га тера на заборав, па и некакво симболичко убиство себе и другог. За лирског јунака све почиње да се урушава и пропада још пре зрелости, као да је до савршенства процеса зрења немогуће доћи. Стога слике, ситуације и стања везана за јул имплицирају дугодневицу и страх од смрти. У песми „Средином јула” појављује се специфичан значењски валер топоса сунца које утиче на „раст туге”, појављују се одређена доба дана и ноћи, временске прилике (киша, суша). „Почетак августа” означава несигурност и лабилност субјекта у смислу будућих догађаја, док се у песми „Призивање кише” ритуално и предапокалиптичко повезује са радњама у свакодневном животу. Киша такође симболизује близину и удаљеност од Бога, његов долазак или одсуство.

„Досадно поподне” је једна од антологијских песама у овој збирци, која повезује еротику и досаду свакодневице са осећањем страве; веза, симбиоза између човека и природе се развезује, поништава, све је у процесу распадања, „незадрживог краха”. Песма је саздана на контрасту експресионистичких боја (црне и црвене) и жанр-сцене мртве природе, па се може говорити и о утицају ове врсте сликарства на Миленковићеву поетику: „На поду акварел / од разбацаних флаша / сломљене вазе и искоришћеног кондома / Савршен модел мртве природе”. „Почетак септембра” је песма алегоријског типа и потенцира самоћу као стално стање лирског субјекта и његову жељу за додиром и топлином, које се одвија у амбијенту урбаног екстеријера. Коначно, „Пред црквом Светог Марка” акцентује сумњу субјекта и покушај да се одгонетне тајна Божанског, онога што нама управља, што је невидљиво а свеprisутно. У завршној песми „Има те, Господе”, коначно се интуитивно спознаје светост Божјег даха, јер репрезентује све што је створио, дакле свет („Ти си Цвет и Роса / и сунчан летњи Дан”). Сва претходна негативна осећања као да се бришу овом спознајом, макар рационално лирски субјект никада не одгонетнуо ту тајну. У овим стиховима Жарка Миленковића нема ничег химничног и патетичног, већ такав дубоко интроспективан увид бива саопштен једноставним, присним речима, као унутрашња молитва.

У завршном циклусу, „Црне мисли”, на дискурзиван начин песник се враћа темама из стиховних циклуса: самоћи, сумњи, писању, љубави, кругу, пролазности, смрти. Ови текстови су писани или из исповедне

перспективе, или пак дескриптивно-наративне. Прва прозаида, „Прозор”, даје неку врсту рама, оквира за фотографију спољашњег света, док песма у прози „Крик”, посвећена Едварду Мунку, сажима Миленковићево егзистенцијално искуство кроз побуну и потрагу за утехом, за превазилажењем самоће кроз одзив другог. Као покушај отварања и превазилажења круга који сваким даном потврђује људско суочавање са ничим, с празнином.

Др Бојана С. СТОЈАНОВИЋ ПАНТОВИЋ

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за компаративну књижевност са теоријом књижевности

bspantovic@ff.uns.ac.rs

ПРИЧЕ О ПРОЛАЗНОСТИ И НЕПОСТОЈАНОСТИ ЖИВОТА

Милан Тодоров, *Телефонски именик мртвих њрејџлајџника*, Архипелаг, Београд 2019

„Време је оно најдрагоценије што сваки човек има.”

(„Прича о пролазности”)

Након збирке *Не мођу овде да дочекам јујџро* (2014), компиловане од изнијансираних и сугестивних кратких прича, које све одреда говоре о потрази за смислом, згаснутој љубави, урбаној усамљености, пропуштеним приликама, несигурним могућностима, времену које је прошло и неизвесном времену које стоји пред средовечним јунацима-нараторима, Милан Тодоров (Банатско Аранђелово, 1951), приповедач, романописац, сатиричар, новинар и писац радио-драма и позоришних кабарета, објавио је прошле године колекцију кратких проза сигнификантног наслова *Телефонски именик мртвих њрејџлајџника*.

Књигом је обухваћена тридесет и једна кратка прича, од којих ниједна не прелази више од неколико страница. Као и у претходној збирци, и у овим се причама Тодоров махом бави породичним темама и мушко-женским односима; аутор – с посебним нервом за детаљ – оцртава интиму и свакодневицу својих јунака, чији је живот, начет старењем и пролазношћу, сав саткан од варљивих успомена и од сећања на минута времена. Једно је приметно: и у причама изразито сексуалног проседеа, али и у причама у којима доминирају теме страха од смрти или старења и одрицања од живота, аутор нарочито истиче страсти својих јунака, који